

بانام پروودگار

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده هنر

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته نقاشی

عنوان:

جایگاه نقاشی در هنر میان رسانه‌ای به همراه بررسی و تحلیل آثار پنج نقاش معاصر

عنوان بخش عملی :

نقاش گم شده

استاد راهنما :

دکتر منصور حسامی

دانشجو :

زهرا ساکت کاشانی

شهریور ۱۳۹۲

تقدیم به پدر و مادر عزیزم که در تمام مراحل زندگی پشتیبانم بودند.

با تشکر و قدردانی از همه عزیزانی که در نگارش این پایان نامه یاریم دادند.

به ویژه از استاد گرانقدر، آقای دکتر منصور حسامی به جهت راهنمایی و همراهی ایشان در

این رساله سپاسگزارم.

چکیده:

هنر از قرن بیستم در به زیر سوال بردن سنت دیرینه نقاشی، همواره گرایشی مصرانه داشته است. این تهاجم به مفهوم، تکنیک و کارکرد سنتی نقاشی به طرق متفاوتی رخ می‌دهد. گاه کنش نقاشی بر موضوع نقاشی ارجح می‌شود، گاه ایده بر خود اثر مقدم می‌شود، گاه تولید انبوه، بازار و فرهنگ توده بر اثر هنری و خصوصاً نقاشی سنتی اهمیت می‌یابد، و اکنون در هنر معاصر شاید بتوان گفت بیش از هر چه، تکنولوژی، سیستم‌ها و خصوصاً رسانه‌ها بر نقاشی چیره شده است.

گرچه به خاطر بازگشتی که در دهه ۸۰ به نقاشی و ارزش هنر دستی شد، هنرمندان مجدداً به مواد و تکنیک‌های سنتی نقاشی برای خلق آثارشان روی آوردند؛ اما همچنان نمی‌توان نادیده گرفت که تلاقی هنر و رسانه، و به وجود آمدن هنر میان‌رسانه‌ای یکی از آشکارترین رخدادهای معاصر می‌باشد، که آگاهی از آن برای هر هنرمندی اجتناب ناپذیر است.

آگاهی از اهمیت هنر میان‌رسانه‌ای در عرصه نقاشی معاصر و تأثیر آن در مفاهیم زیبایی‌شناسی هنر و نقاشی، به همراه بررسی و تحلیل آثار پنج نقاش معاصر که به جهت توضیح بهتر مفاهیم و ویژگی‌های ذکر شده، انتخاب شده‌اند، هدف اصلی این پژوهش می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: نقاشی، هنرمیان‌رسانه‌ای، نقاشی معاصر، تکنولوژی

فهرست مطالب

۱	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲	۱-۱. مقدمه.....
۶	۱-۲. بیان مسئله و ضرورت انجام پژوهش.....
۷	۱-۳. پرسش‌های پژوهش.....
۷	۱-۴. اهداف پژوهش.....
۷	۱-۵. نهاد و یا مؤسساتی که می‌توانند از یافته‌های این پژوهش بهره‌گیرند.....
۸	۱-۶. اطلاعات مربوط به روش شناسی پژوهش.....
۸	۱-۶-۱. تعریف جامعه آماری و ویژگی‌های آن.....
۸	۱-۶-۲. روش نمونه‌گیری و حجم تقریبی نمونه‌ها.....
۷	۱-۶-۳. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها.....
۸	فصل دوم: هنرمیان رسانه‌ای و زمینه‌های ایجاد.....
۹	۲-۱. مقدمه.....
۱۰	۲-۲. شرح اصطلاح هنرمیان رسانه.....
۱۰	۲-۲-۱. تعریف رسانه و انواع آن.....
۱۳	۲-۲-۲. هنر رسانه جدید.....

۱۶.....	۲-۲-۳. هنر میان‌رسانه‌ای
۱۷.....	۲-۳. علل شکل‌گیری و زمینه‌های هنر میان‌رسانه‌ای
۱۸.....	۲-۳-۱. دادائیسیم و دیگر جنبش‌های مؤثر در شکل‌گیری هنر میان‌رسانه‌ای
۲۱.....	۲-۳-۲. رابرت راشنبرگ و هنر پاپ
۲۷.....	۲-۳-۳. هنر مفهومی
۲۹.....	۲-۳-۴. رسانه‌های جدید و پدیده جهانی شدن
۳۳.....	فصل سوم: نقاشی در شرایط فرارسانه‌ای
۳۴.....	۳-۱. مقدمه
۳۵.....	۳-۲. تعریف نقاشی
۳۵.....	۳-۲-۱. شرح اصطلاح نقاشی
۳۶.....	۳-۲-۲. نظریه‌هایی پیرامون ادراک تصویر و تعریف نقاشی
۳۶.....	۳-۲-۲-۱. ادراک تصویر
۳۷.....	۳-۲-۲-۲. تصاویر به مثابه نمادها
۳۸.....	۳-۲-۲-۳. تصاویر، تقلیدی از ظواهر موضوع
۳۹.....	۳-۲-۲-۴. تصاویر، به مثابه فرم و رنگ
۴۰.....	۳-۲-۲-۵. عوامل خارج از تصویر مؤثر در ادراک نقاشی
۴۰.....	۳-۳. نقاشی و رایانه

۴۰	..... ۳-۳-۱. روند شکل‌گیری هنر دیجیتال
۴۸	..... ۳-۳-۲. نقاشی دیجیتال و قابلیت‌های آن
۵۰	..... ۳-۳-۳. دیوید هاکنی و نسل جدید فناوری‌های دیجیتال
۶۰	..... ۳-۴. رابطه نقاشی و هنرهای دیگر در شرایط فرارسانه‌ای
۶۲	..... ۳-۴-۱. تقابل نقاشی و موسیقی
۶۸	..... ۳-۴-۲. تقابل نقاشی و عکاسی
۷۶	..... فصل چهارم: زیبایی‌شناسی هنر و نقاشی پس از شرایط فرارسانه‌ای
۷۷	..... ۴-۱. مقدمه
۷۸	..... ۴-۲. تعریف زیبایی‌شناسی
۷۸	..... ۴-۲-۱. اصطلاح زیبایی‌شناسی
۷۹	..... ۴-۲-۲. علم امر محسوس
۸۰	..... ۴-۲-۳. نظریه امر زیبا
۸۱	..... ۴-۲-۴. فلسفه هنر
۸۲	..... ۴-۳. پایان هنر
۸۲	..... ۴-۳-۱. زیبایی‌شناسی پس از پایان هنر
۹۰	..... ۴-۳-۲. نقاشی پس از پایان هنر
۹۲	..... ۴-۴. هنر میان‌رسانه‌ای، جنبشی علیه تمایزگذاری‌ها

۹۴	..... ادوارد زاجچ .۴-۴-۱
۹۶	..... رسالت اثر هنری در عصر بازتولید مکانیکی .۴-۵
۱۰۱	..... زیبایی شناسی دیجیتال و هنر تعاملی .۴-۶
۱۰۴	..... کاملیا آتربک .۴-۶-۱
۱۰۹	..... فصل پنجم: گزارش کار عملی
۱۲۲	..... نتیجه
۱۲۴	..... فهرست منابع فارسی
۱۲۸	..... منابع لاتین
۱۳۱	..... منابع تصاویر
۱۳۲	..... بخش الحاقی: مصاحبه

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱. مقدمه

در دنیای امروز، انسان در هر لحظه از زندگی، با انبوهی از اطلاعات مواجه می‌شود که از طرق مختلفی دریافت می‌کند. رسانه‌ها مهمترین و گسترده‌ترین ابزار این انتقال هستند.

«رسانه را می‌توان وسیله‌ای فیزیکی تعریف کرد، که به کمک آن نظام علائم پیکتوگرافها، حروف الفبا و غیره برای ثبت ایده‌ها عملی می‌شود.» (دانسی، ۱۳۷۸، ۹۱). در کتاب رسانه‌ها و نمادها نوشته "دیوید اولسون" رسانه این گونه تعریف می‌شود: «یک فناوری برای اطلاع دادن، ضبط کردن، اشتراک در نمادها و توزیع نمادها، که معمولاً محدود به حواسی خاص و همراه با نوعی شکل‌گیری اطلاعات است؛ نظیر چاپ، انواع طراحی، ضبط صوت، تلویزیون و مانند آن.» (به نقل از افشار مهاجر، ۱۳۷۸، ۳۰). رایانه به عنوان بارزترین ابزار فناورانه است که در دنیای دیجیتال امروز، به خصوص بعد از ورود اینترنت، به پرمصرف‌ترین رسانه ارتباطی تبدیل شده است.

در شرایطی که رسانه‌ها چنین نقش پراهمیتی را در زندگی ایفا می‌کنند، هنر و نقاشی نیز ناگزیر از این تأثیرات دور نمانده‌اند. هنر نقاشی با ترکیب با رسانه‌های مختلف، بخشی از هنر میان‌رسانه‌ای را تشکیل می‌دهد.

در منابع متعددی، هنر میان‌رسانه‌ای به عنوان شاخه‌ای از هنر، در مجموعه‌ای از هنرها با نام "هنر رسانه‌جدید" قرار می‌گیرد. از جمله دیگر شاخه‌های مهم هم پیوند با آن، هنر دیجیتال، هنر شنودی، هنر تعاملی، هنر چندرسانه‌ای و هنر شبکه است. به دلیل ارتباط

تنگاتنگ این هنرها با یکدیگر، مرز میان این هنرها و تاریخ به وجود آمدن آنها را نمی‌توان به طور دقیق مشخص کرد.

در این مطالعه هنر میان‌رسانه‌ای را از زاویه دید نقاشی مورد بررسی قرار دادیم و در همین راستا به بررسی آثار پنج نقاش معاصر که هنر میان‌رسانه‌ای با گرایش نقاشی خلق کرده‌اند، پرداختیم. هدف این پژوهش نه مخالفت و نه موافقت با این آثار، بلکه پرداختن به برخی قابلیت‌ها و ارزش‌های نهفته در این آثار است.

در فصل دوم پس از تعریف هنر میان‌رسانه‌ای و جنبش‌هایی که زمینه‌ساز ظهور این هنر شدند به دو اثر از رابرت راشنبرگ^۱ می‌پردازیم که از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین آثار اولیه میان‌رسانه‌ای بوده است.

در فصل سوم پس از ارائه تعریف کوتاهی از آنچه ما در این رساله از واژه نقاشی در نظر داریم، به دو روند مؤثر در شکل‌گیری هنر میان‌رسانه‌ای در نقاشی می‌پردازیم. اول ظهور و پیشرفت رایانه و فناوری‌های دیجیتال و دوم از بین رفتن مرز بین رشته‌های مختلف هنری.

ظهور و پیشرفت رایانه و فناوری‌های دیجیتال در نقاشی را با ارائه تعریف کوتاهی از روند شکل‌گیری هنر دیجیتال آغاز می‌کنیم و با توضیحی درباره قابلیت‌های نقاشی دیجیتال و بررسی دو نمایشگاه از آثار نقاشی دیجیتال دیوید هاکنی^۲ به پایان می‌رسانیم.

در بخش بعد به تقابل رشته‌های مختلف هنری با یکدیگر، گاه برای جدا کردن مرزهای خود و گاه برای از بین بردن این حدود می‌پردازیم و از آن میان به طور جداگانه، به جهت

---

۱ Robert Rauschenberg (۱۹۲۵-۲۰۰۸)

۲ David Hockney(۱۹۳۷)

اهمیت بیشتر، ارتباط نقاشی با موسیقی و عکاسی را مورد بررسی قرار می‌دهیم. همچنین برای مثال به بررسی برخی آثار جیسون سالاون^۱ خواهیم پرداخت. هنرمندی که از عکس و فناوری‌های دیجیتال جهت خلق آثار نقاشی‌گونه، که یادآور نقاشی‌های امپرسیونیستی است، استفاده کرده است.

در فصل چهارم هنرهای میان‌رسانه‌ای در رابطه با نقاشی را از منظر زیبایی‌شناسی مورد بررسی قرار می‌دهیم. به این منظور مباحثی که در زیبایی‌شناسی این هنرها از نظر منتقدین مختلف در مقالات و کتاب‌ها مورد بحث قرار گرفته است را به صورت موضوعی، طبقه‌بندی کرده‌ایم. این طبقه‌بندی شامل عناوین زیر می‌شود:

زیبایی‌شناسی پس از پایان هنر، نقاشی پس از پایان هنر، هنر میان‌رسانه‌ای جنبشی علیه تمایزگذاری‌ها، رسالت اثر هنری در عصر بازتولید مکانیکی، و زیبایی‌شناسی دیجیتال و هنر تعاملی.

بررسی آثار ادوارد زاجچ^۲ و کاملیا آتربک^۳ را نیز برای مثالی از مباحث مربوط به زیبایی‌شناسی، مناسب یافته‌ایم. در این فصل سعی بر آن بوده که مباحث به شکلی ساده و مقدماتی آورده شود و تا جای ممکن مباحث زیبایی‌شناسی به آن‌چه مرتبط با نقاشی است محدود شود.

---

۱ Jason Salavon(۱۹۷۰)

۲ Edward Zajec(۱۹۶۰)

۳ Camille Utterback(۱۹۷۰)

۱-۲. بیان مسئله و ضرورت انجام پژوهش

در قرن بیستم با پیشرفت تکنولوژی و تجربه روش‌ها و ابزارهای جدید به وسیله هنرمندان کم‌کم از هنر مدرن وارد دوره دیگری می‌شویم که هنر جدید نام گرفته است. این دوره را با تمامی گرایش‌ها و جنبش‌ها می‌توان به دو گرایش عمده تقسیم کرد:

«یکی گرایشی است که طبق نظریه‌های فرمالیستی و مدرنیستی در پی تعریف مقوله زیبایی‌شناسی و رسانه‌های مستقل هنری است. در این رویکرد هر یک از رسانه‌ها برای رسیدن به هدف غایی یعنی ناب و خالص بودن باید مانع از ورود عناصری از رسانه‌های دیگر به محدوده خود شوند.» (دژم تبا، ۱۳۸۶، ۲) خصوصاً در رسانه نقاشی منتقدان و نقاشان بسیاری همچنان خواستار این استقلال و خودبیانگری هستند.

اما گرایشی دیگر که ریشه در حرکت‌های آنارشیستی دادائیسم دارد، به گونه‌ای ضربه وارد کردن به نگرش آکادمیک و سنتی هنر بود. تأثیرگذاری این گرایش بر جریانات هنری موجب پیدایش هنر جدید و همچنین هنر میان‌رسانه‌ای شد.

در این مطالعه ضمن پژوهشی پیرامون رویکردهای میان‌رسانه‌ای، تأثیر و پیامدهای آن در نقاشی معاصر را بررسی خواهیم کرد. از آنجا که طبق عنوان جایگاه نقاشی در هنر میان‌رسانه‌ای مورد نظر این مطالعه می‌باشد؛ به آثار پنج نقاشی خواهیم پرداخت که تحت تأثیر این جریانات و هنر میان‌رسانه‌ای بوده‌اند، اما آثارشان هنوز در حیطه نقاشی است و از آن فاصله نگرفته است.

بررسی تأثیرات هنر میان‌رسانه‌ای بر نقاشی ضرورت این مطالعه را ایجاد می‌کند.

۳-۱. پرسش‌های پژوهش

۱. چه عواملی زمینه‌های هنر میان‌رسانه‌ای و ورود آن به عرصه نقاشی را ایجاد کرده است؟
۲. اهمیت هنر میان‌رسانه‌ای در عرصه نقاشی معاصر چیست؟
۳. تا چه حد جایگاه کار هنری دستی و نقاشی در هنر معاصر با ورود هنر میان‌رسانه‌ای و فناوری‌های معاصر به خطر می‌افتد؟
۴. زیبایی‌شناسی در نقاشی معاصر و هنر میان‌رسانه‌ای چطور تعریف می‌شود؟

۴-۱. اهداف پژوهش

۱. آگاهی از نقش مهم رسانه در زندگی معاصر و در نتیجه هنر معاصر و نهایتاً نقاشی معاصر.
۲. شناخت زمینه‌های شکل‌گیری هنر میان‌رسانه‌ای، خصوصاً در عرصه نقاشی.
۳. اشاره به ارزش‌ها و ویژگی‌های آثار هنر میان‌رسانه‌ای در حوزه نقاشی به همراه بررسی آثار پنج نقاش معاصر.
۴. جستجو در امکانات و تأثیرات تکنولوژی و خصوصاً فناوری‌های دیجیتال بر نقاشی.
۵. اشاره به تحولاتی که در زمینه زیبایی‌شناسی در هنر و به خصوص نقاشی، به دلیل ایجاد شرایط فرارسانه‌ای و هنر میان‌رسانه‌ای ایجاد شده است.
۶. شناخت جایگاه هنر دستی و نقاشی با تکنیک‌های سنتی در هنر معاصر.

۵-۱. نهاد و یا موسساتی که می‌توانند از یافته‌های این پژوهش بهره

گیرند

کتابخانه‌ها، مراکز آموزشی عالی، مراکز پژوهشی - تحقیقاتی.

۶-۱. اطلاعات مربوط به روش‌شناسی پژوهش

۱-۶-۱. تعریف جامعه آماری و ویژگی‌های آن

نقاشان معاصر به طور روزافزون، در حوزه هنر میان‌رسانه‌ای، به خلق آثار هنری

نقاشانه پرداخته‌اند؛ که آمار دقیقی از آن‌ها در دست نیست.

۲-۶-۱. روش نمونه‌گیری و حجم تقریبی نمونه

گزینشی . ۲۰ درصد- بررسی پنج نقاش معاصر که آثارشان در حوزه میان رسانه قرار

می‌گیرد.

۳-۶-۱. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

تحلیل آثار به شیوه کیفی انجام خواهد گردید.

فصل دوم

هنر میان‌رسانه‌ای و زمینه‌های

ایجاد

۱-۲. مقدمه

امروزه هنر بسیار پیچیده‌تر از گذشته شده و هنر صرفاً یک شیء خلق شده در خلاء نیست. پس برای درک اثر هنری، باید از زمینه‌هایی که اثر در آن شکل گرفته و همینطور زمینه‌هایی که مکاتب در آن شکل گرفته است، آگاه شویم. بخشی از این شرایط و زمینه‌ها، شرایط سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی است و بخشی هم آثار دیگر می‌باشد. چرا که هیچ هنرمندی وقتی اثری را خلق می‌کند، نمی‌تواند آثار هنری دیگر را در نظر نگیرد؛ بلکه همیشه متوجه آثار دیگر است و حتی گاه آثار هنری دیگر موضوع او قرار می‌گیرند. گرچه هنرمند گاه از آنها تأثیر می‌گیرد، گاه واکنش نشان می‌دهد، گاه تقابل می‌کند، گاه اثرش بزرگداشت اثر یا آثاری است، گاه همسویی و گاه واسازی اثری است. از این جهت اثر هنری در یک شبکه‌ای شکل می‌گیرد.

امبرتواکو در سال ۱۹۸۹ و در کتاب "آونگ فوکو" اشاره می‌کند که «جهان همچون یک پیاز است و چیزی نیست مگر جسمی لایه لایه که اگر لایه‌های آن برگرفته شود چیزی جز هیچ از آن باقی نخواهد ماند.» (به نقل از گودرزی، ۱۳۸۵، ۱۰). در این بخش زمینه‌های ایجاد و همین‌طور بستر موجود در هنر میان‌رسانه‌ای با رویکردی لایه لایه، بررسی خواهد شد. گرچه برای این که آن قدر لایه‌های مختلف پدیده‌ای را بشکافیم که هیچ از آن باقی نماند، نه تنها این رساله، بلکه کلام و متن به تنهایی کافی نیست.

یکی از علل انتخاب چنین رویکردی این است که گرچه استفاده از رسانه‌های جدید و میان‌رسانه در حوزه هنر دارای تاریخچه است، اما نمی‌توان آن را به آسانی مشخص کرد زیرا

بیان هیچ روایت خطی واضحی برای این نوع هنر امکان‌پذیر نیست. علاوه بر این، ما هنوز در میانه این روایت قرار گرفته‌ایم. این روایت در گذشته شروع شده و با فعالیت‌های همزمان هنرمندان مختلف در بخش‌های مختلف جهان ادامه می‌یابد. پس برای بررسی زمینه‌های هنر میان‌رسانه‌ای رویکرد خطی و تاریخی نخواهیم داشت، اما به تاریخ وقوع برخی رخدادها مهم اشاره خواهد شد و بیشتر این رخدادها مربوط به دهه ۱۹۶۰ و پس از آن می‌شود. دهه‌ای که در بسیاری از منابع آن را نقطه عطف اساسی در هنر می‌دانند.

از مواردی که در این نوع رویکرد مورد بررسی قرار می‌گیرد، موضوع، سبک، رسانه و تکنیک می‌باشد؛ چرا که آثار جدید در این سیستم دارای معنا می‌شوند. لذا دیدن اثر هنری در سیستمی از روابط معنادار اهمیت دارد. از این رو گاه انجام ندادن روشی، فقدان چیزی، نفی بیان خاصی، اهمیت اساسی می‌یابد. هنر میان‌رسانه‌ای نیز بسترش بیش از همه با نفی‌ها و خودسری‌های نوآورانه‌اش شکل می‌گیرد. در این فصل پس از تعریف واژگان مرتبط، از زوایای مختلف به زمینه‌های مؤثر در به وجود آمدن هنر میان‌رسانه‌ای نگاه می‌شود.

۲-۲. شرح اصطلاح هنر میان‌رسانه‌ای

۲-۲-۱. تعریف رسانه و انواع آن

رسانه ریشه‌ای از واژه (Medium) به معنی واسطه و میانجی است. "رسانه" در دایره‌المعارف پاکباز این‌گونه تعریف شده: «رسانه MEDIUM. هر یک از قالب‌های بیان یا ارتباط هنری (مثلاً نقاشی، تئاتر، هنر گرافیک، سینما، و غیره).» (پاکباز، ۱۳۱۸، ۲۵۲)

رسانه ارتباطی نیز همانطور که از نام آن پیداست؛ واسطه‌ای را گویند که برای ارتباط اشخاص به کار می‌رود. از این رو کامپیوتر، تلوزیون و حتی یک کنفرانس را وسایل رسانه ارتباطی گویند.

«رسانه‌های ارتباطی را می‌توان در سه نوع طبقه‌بندی کرد:

نوع اول: این نوع نام مشخص و تأیید شده‌ای ندارد. به همین دلیل آن را به نام "واسطه بین اشخاص"^۱ نامیده‌ایم. ... در واقع اساس آن بر گفتگوی بین اشخاص است و تکنولوژی تنها بر سرعت آن افزوده است. مانند نامه پستی، تلفن و یا اخیراً نامه‌های الکترونیکی. از این نوع رسانه، به رسانه‌ی "یک به یک"^۲ نیز یاد می‌شود.» (انصاری، ۱۳۸۹، ۲۱)

«نوع دوم: رسانه ارتباط جمعی (رسانه جمعی) است که گاهی به اشتباه آن را محصول تکنولوژی جدید می‌دانند و به قدمت آن توجه ندارند. در واقع مانند رسانه ارتباط بین شخصی، شروع رسانه جمعی نیز به قبل از ورود تکنولوژی برمی‌گردد. این رسانه با اظهارات و سخنرانی رهبران قبایل و بعدها پادشاهان شروع شده و پیشرفت تکنولوژی باعث سرعت بخشیدن به آن و رساندن پیامها در ابعاد جهانی شده است. سخنرانی‌ها و خطابه‌ها، نمایش‌ها، کتاب‌ها، روزنامه و مجله، سینما، رادیو و تلوزیون تعدادی از ناقلین این رسانه هستند.» (همان) در رسانه جمعی یک مطلب از یک شخص برای تعداد زیادی از مردم فرستاده می‌شود. به همین علت بعضی از متخصصین عنوان «یک به چند»^۳ را به آن داده‌اند؛ اما اغلب به آن رسانه جمعی می‌گویند.

---

۱ Interpersonal Medium

۲ One to One

۳ One to Many